

ційного суспільства в Україні. В документі передбачені створення інформаційного кодексу, гармонізація українського законодавства з нормами міжнародного права. Окремо в Законі розглядається і створення системи мотивацій стосовно впровадження і використання інформаційно-комунікативних технологій. Ці стратегічні завдання припускають суттєву зміну всієї законодавчої бази. Здавалося, законодавець мав би передбачити, що це доволі тривала і клопітка робота. Але в тексті постанови Верховної Ради України Кабінету Міністрів відводиться лише шість місяців для того, щоб привести чинне законодавство у відповідність з цим Законом. Зрозуміло, що нереальність термінів, відсутність етапності і прописаного механізму для розв'язання цього завдання зумовили імітаційний характер роботи з виконання Закону.

Викликає подив також формулювання «розглянути можливість» стосовно створення сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства.

Подібне ставлення до формування законодавчого поля діяльності засобів масової комунікації консервують широкі можливості влади і акціонерів засобів масової інформації для позаправового регулювання відносин, приховування інформації і обмеження доступу до інформаційних ресурсів.

Органи державного управління ЗМІ

Політична боротьба в Україні наприкінці 80-х — початку 90-х років рельєфно продемонструвала ступінь впливу ЗМІ. Зруйнування партійного контролю над ЗМІ було одним з найважливіших полів цієї боротьби. Подолання монополізму, знищення партійно-державного контролю в інформаційній сфері вважалося пріоритетним завданням на початковому етапі створення незалежної держави.

Наприкінці 80-х управління ЗМІ здійснювалося через ідеологічний відділ ЦК КПУ. Виконавча влада мала три державні органи: Державний комітет УРСР з телебачення і радіомовлення, Державний комітет Ради Міністрів УРСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі (Держкомвидав) і Головне управління з охорони державних таємниць у пресі при Раді Міністрів УРСР (Головліт).

Реорганізація органів державного управління в сфері ЗМІ почалася ще до серпневих подій 1991 р. Під натиском опозиції в травні 1991 р. Постановою Ради Міністрів УРСР було ліквідовано Державний комітет УРСР з телебачення і радіомовлення. Його повноваження передані безпосередньо Державній телерадіокомпанії. Держкомвидав перейменований у Державний комітет УРСР з питань преси, а Головліт відтоді став називатися Головним управлінням з охорони державних таємниць у пресі. Функції цих органів залишалися без суттєвих змін.

Здобуття незалежності в серпні 1991 р. означало і створення повноцінного державного апарату. Для становлення громадянського суспіль-

ства в Україні вкрай важливим було питання про принципи державного управління засобами масової комунікації. Л.М.Кравчук у той період демонстрував явне прагнення дистанціюватися від своїх колишніх соратників по ЦК КПУ, в тому числі і в питанні управління ЗМІ. Під прапором департизації і декомунізації були зроблені перші кроки в цій сфері. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1992 р. «Про зміни в системі органів державної виконавчої влади, підвідомчих Кабінету Міністрів України» Держкомпреси був ліквідований. Функції державного регулювання в книговидавництві і реєстрації засобів масової інформації були покладені на Міністерство культури. У сфері телебачення і радіомовлення координуючим органом залишилася Державна телерадіокомпанія. Регіональна преса перебувала під оперативним управлінням місцевих рад. Це була досить ліберальна модель, якій, до речі, так і не судилося реалізуватися.

Загострення політичної боротьби в 1993 р. підштовхувало владні групи до пошуку механізмів впливу на ЗМІ. В оточенні тодішнього прем'єр-міністра України Л.Кучми чітко розуміли важливість цієї проблеми. Першим кроком стала постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 1993 р. «Про державну підтримку творчих спілок, преси та книговидавничої справи», в якій оголошено про створення фонду «Незалежна преса України» зі статутним капіталом у 500 млн крб. Стимулювання лояльних до влади видань призвело до відновлення практики прямого втручання державної влади в редакційну політику.

У руслі подібної стратегії логічним здавався наступний крок уряду Л.Кучми – відновлення в травні 1993 р. Державного комітету України у справах видавництв, поліграфії та книгорозповсюдження.

Після перемоги Л.Кучми на президентських виборах у 1994 р. вертикаль влади у сфері ЗМІ укріплювалася і далі. Указом Президента України від 18 листопада 1994 р. № 689/94 було створено Міністерство України у справах преси та інформації. Міністерство організаційно і функціонально поглинуло Державний комітет України у справах видавництв, поліграфії та книгорозповсюдження і Державний комітет України по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації.

У зв'язку з появою перших недержавних телерадіокомпаній і необхідністю регулювання відносин між ними і державою Указом Президента України створювалася Національна рада з питань телебачення і радіомовлення як координуючий і дозвільний орган.

У січні 1995 р. був реанімований Державний комітет телебачення і радіомовлення України і водночас розпочатий процес ліквідації Державної телерадіокомпанії. На її базі створили Національну телекомпанію України (НТКУ), Національну радіокомпанію України (НКРУ), Державну телерадіокомпанію «Крим», Київську і Севастопольську державні регіональні телерадіокомпанії, обласні державні телерадіокомпанії. Як

окремі юридичні суб'єкти вони були перепідпорядковані Держкомте-лерадіо України.

Отже, у 1995 р. оформилася система державного впливу на електронні і друковані ЗМІ. Державна влада в особі президента Л.Кучми здобула домінуючі позиції в комунікаційній сфері. Конституція 1996 р. надала статусу конституційних органів Державному комітету телебачення і радіомовлення та Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення.

У наступні роки державні органи управління ЗМІ реформувалися ще не менше п'яти разів. Проте усі ці зміни були зумовлені боротьбою груп впливу навколо Л.Кучми. «Генеральна лінія» залишилася незмінною — держава мала жорстко контролювати інформаційний простір.

Посилення дій недержавних телерадіокомпаній і пошук механізмів впливу на них зумовили загострення міжелітної боротьби навколо Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Видача ліцензій на мовлення, боротьба за ефірний час перетворили цей орган на арену жорстких зіткнень інтересів різних лобістських груп.

Призначення членів Ради розглядалося через призму лобіювання інтересів того чи іншого угруповання, а рішення були покликані оберігати ефірний простір від проникнення нелояльних до влади структур.

Структуризація телерадіопростору в 2002—2006 рр. знизила напругу боротьби навколо Національної ради. На сьогодні можна констатувати згасання інтересу з боку основних акторів медійного ринку до державних інститутів у сфері медіа. Основна боротьба переміщується у стіни парламенту, оскільки на черзі нова редакція закону про ЗМІ, телебачення і радіомовлення. Парламентський лобізм стає основним полем інтересів медіамагнатів.

Влада і мас-медіа

В Україні процес становлення медіакратичних порядків відбувався інакше, ніж на Заході, і був зумовлений зовсім іншими причинами. І хоча розвиток владних відносин у нашій країні також значною мірою залежить нині від комунікації, а позиціонування акторів у політичному просторі та їх владні можливості — від цілісності комунікацій і застосування маркетингових технологій, організації політичного дискурсу, джерела, соціальний зміст і наслідки цих трансформацій в Україні мають чітко виражену специфіку.

Досить важливою передумовою зміцнення політичної ролі медіа у вітчизняних умовах була соціальна в'ялість влади або, інакше кажучи, погано вибудований механізм представництва громадянських інтересів, який після зруйнування партійно-державного апарату комуністів виявився спроможним транслювати соціальні потреби лише правлячого класу.

Політичний ринок, що формувався, почав набувати медіаобрисів. З